

KNJIZNE OCENE

FERDO GODINA, KRIVDA JARČEKOVE KRISTINE

Na prvi strani Godinove novelistične zbirke* se pričinja ta-le značilna izpoved:

»Ravnati se je treba po svoji vesti, ki je zrasla iz globine človekovega bistva. Človek je v svoji bogati, čudoviti notranjosti dober, iskren, laži in hinavščine ne pozna in zato tudi gorja ne bi poznal, če mu ga ne bi kaj kmalu prineslo življenje samo. Zato je treba ostati pri tem čistem, zdravem studencu. Če ne bi po resnici uravnaval svojega vsakdanjega življenja, bi postal ena izmed tistih duhovnih dvoživk, ki jih je živelo in jih še živi med nami seveda mnogo. Jaz pa sem se odločil, da bom vedno do samega sebe nepopustljiv.«

Tako je meditiral petošolec v mladostnem moralnem zanosu, preden se je odpravil v svet. Samo po sebi je takšno priseganje na ideale hudo preprosto in bi bilo lahko prepisano iz mladeniškega dnevnika, v literarnem tekstu pa bi v devetindevetdesetih primerih izzvenelo kot deklamacija ali grenak posmeh nekdanjim dobrim sklepom. Tudi Godinova izpoved, v kateri ni niti za kanec ironije, sprva zbode v oči. Kasneje, ko si spoznal Godinov pisateljski svet, ji verjameš in jo spoštuješ, ker se ji pisatelj vse do danes ni izneveril. Zgodnja odločitev je morala biti neverjetno trdna, da prav te moralne norme še dandanašnji uravnavajo njegov odnos do življenja in literature.

V vseh desetih zgodbah je namreč Ferdo Godina moralno prizadet raziskovalec notranjega življenja in ta prizadetost je močno podobna tisti iz dijaških let. Godinovi ljudje so od prvega do poslednjega v svojem bistvu preprosti in dobri, a obenem slabotni in neodporni. Življenjske okoliščine jim zoper njihovo voljo podtaknejo zle misli in dejanja. Tako so brez krivde krivi pred samim seboj in soljudmi, dostikrat krivi samo v drugih očeh, in ta občutek jim zaradi rahločutnosti moralnih živcev kot mora obleži na duši. Po veljavnem moralnem kodeksu pogosto njihova pregreha niti ni hudo velika in je zategadelj njihova bolečina tolikanj bolj moralno vzpodbudna in dragocena.

To so živi ljudje. Pogosto se pisatelj izpoveduje sam, v ostalih tekstih opisuje svoje prekmurske rojake in partizanske tovariše. Veliko ve o njihovem notranjem življenju in dostikrat mu uspe, da pod pisateljskim drobno-gledom natanko razišče njihovo psihično in moralno tkivo. Skozi življenje jim je ljubezniv in potrpežljiv spremljevalec, ki zlepa ne izgubi zaupanja v njihove človeške kvalitete. Z veliko vnemo odkriva njihovo bistvo, ki je kot zlahitna rudnina pokopano pod raskavo skorjo in prikrito raztresenim očem navadnih zemljanov. Do pglavitne slabosti svojih prijateljev: njihove moralne neodpornosti je skrajno prizanesljiv, kajti okoliščine so tiste, ki človeka speljejo na slaba pota, zato pa tem pristrčneje sočustvuje z njimi takrat, ko se izpoveduje in obtožujejo.

* Založba Obzorja v Mariboru nam knjige ni poslala v oceno. — Op. uredništva.

Godinovo zaupanje v človekovo zlato bistvo je nenavadno, nikakor pa ni zvarjeno po receptih humanistične alkimije. Pognalo je iz intimnega spoznanja in individualnih moralnih kvalitet ter je zategadelj notranje trdno. Značilno je, da je pisatelj skoraj v vseh tekstih aktivno prisoten kot pripovedovalec in komentator; to mu daje priliko, da naravnost izpoveduje svojo moralko. Vsiljivo moralizatorski ni nikoli, ker je iskren in notranje prepričan; morda je včasih nekoliko preobčutljiv ali gostobeseden, vendar so tudi tisti odstavki, ki bi izolirano izzveneli kot neizvirna meditacija, v sklopu celote živi in topli, ker je prav tako kot sama snov resnična pisateljeva moralna zavzetost. V tej občutljivosti za etične vrednote, v potrpežljivem iskanju globljih človeških potez je veliko poštenosti in obenem pozitivne pisateljske reakcije zoper površinsko literarno upodabljanje, ki je bilo pred leti, ko so te novele nastajale, mnogo bolj aktualno ko danes in je zato brez dvoma vplivalo na jasnost pisateljve izpovedi.

Lirizem je bistvena sestavina te mehke in občutljive pisateljske narave. Prekmurski pejzaži so izrisani z nežnimi potezami, ki razodevajo nostalgijo po domači ravnini. Čeprav je ta svet v naši prozi že dodobra raziskan, je Godina še zmeraj svež slikar njegovih lepot; v motnem blesku lenobne Mure odkrije nove barvne odtenke in v drhtenju topolov po prekmurskih vaseh še neznane melodije. Iz rahlega liričnega tkiva so stkanе tudi Godinove meditacije in psihološke študije. Izrazito epskih odstavkov je v tej knjigi malo, prave fabule pa skoraj ni; Godinova inspiracija je v bistvu lirično čustvena in spontana.

Seveda takšna lirično-meditativna narava in njen nekoliko idilični življenjski nazor ne zmoreta ustvariti močne, elementarne epike, ampak se izpovedujeta v krajših snovnih izsekih oziroma impresionističnih črticah z bolj ali manj krhko notranjo in zunanjo strukturo. Godina lahko svoje moralne teze demonstrira zgolj z nekomplificiranimi ljudmi, ki iskreno in spontano reagirajo na vse, kar jim prinaša življenje. Ko se le-to zavozla in do neke mere demantira njegove moralne teze, je pisatelj prav tako kot njegov junak začuden ter se potolaži s pasivno in nezadovoljivo ugotovitvijo, da so vsega krive nedoumljive okoliščine. Ostrejšim, moralno in psihološko zapletenim značajem in konfliktom se previdno umika, ko pa — življenju zvest — nanje vsepovsod naleti, jim moralno in pisateljsko ni dorasel. Karakterističen je stavek: »Vzbudilo se je v naših dušah, kar je najčudovitejše, a izraziti se da z eno samo preprosto besedo, in ta je: *človek!*« Pisatelj ga je zapisal v spontanem čustvenem zanosu, njegova teza pa je vseeno preveč preprosta in bi odločno terjala nadrobnejšo utemeljitev. V takšnih čustveno hipertrofiranih, a miselno, moralno in psihološko nezadovoljivih odstavkih je seveda precej sentimentalnosti. Značilno je tudi, v primeri s poprejšnjo Godinovo novelistiko presenetljivo dejstvo, da je sedanji pisatelj svet docela odmaknjen od družbene dialektike; ljudje so s svojim notranjim življenjem izolirani v nekakšni moralni karanteni, ker bi se v vrtincu družbenih odnosov, ki terjajo aktivnost, miselni napor in zavestne odločitve, teže znašli.

Pravzaprav je malce paradokсно, da se je Godina poskušal s pošteno pisateljsko vnemo izogniti poenostavljanju življenja in da je ravno na tej poti nekoliko grešil zoper življenjsko raznolikost in dialektiko. Življenje samo zlasti v daljših tekstih prekipi čez robove Godinove moralke, ker je mnogo bolj zamotano in razviharjeno, kot se zdi pisatelju, in ker so ljudje



obenem dobri in slabi. Trdni moralni nazori postanejo zategadelj naenkrat nezadovoljivi ter se sprevržejo v neorientiranost in plahost. Posledica takšnega pisateljskega odnosa je idejno-problemska in kompozicijska labilnost posameznih tekstov. Ob slabo organizirani snovi, kar je akutna slabost Godinovega pisanja, se človek nehotе spomni avtorjevega ravnskega porekla: kakor v njegovih prekmurski domačiji tako tudi v tekstih ni prave razgledne točke, s katere bi se lahko orientirali v rahlo valujoči snovi.

Lirična, nekoliko monotona, počasna in preprosta je tudi Godinova govorica. Kljub vznemirljivemu čustvenemu podtonu in narečni barvitosti je premalo iznajdljiva in kultivirana. Vkljenjena je v tradicionalne sheme črtice, psihološko realistične novele in ljudske povesti. To je docela razumljivo, ker Godinova čustveno preprosta inspiracija ne podpira artističnih eksperimentov. V tekstih so številne stilistične ohlapnosti, kar je v nekem smislu spet značilno za emocionalno pisateljsko naturo. Narečne oblike in besede so smiselne, kadar karakterizirajo človeka in pokrajino, z »bativnostjo« v partizanski zgodbi izpod Roga, ki jo mora pisatelj dobesedno prevesti v knjižno slovenščino, pa človek ne ve kaj početi. To je sicer iver, ki pa vendarle izpričuje neko negotovost glede stilističnih zakonitosti.

Po vsem tem nas ne more začuditi ugotovitev, da so Godinovi teksti kvaliteto zelo neizenačeni in da se tudi v posameznih novelah dobri odstavki nenehno prepletajo s slabšimi. Na splošno velja, da je Godina najboljši, ko s toplim lirizmom ustvarja razpoloženje in riše psihološki portret, slabši pa vselej, ko bi bilo treba podrobneje moralno in psihološko utemeljiti konflikte ali orisati človeka v daljšem razvoju in v medsebojnih človeških odnosih.

Tri krajše črtice v zbirki ne pretendirajo na globljo psihološko analizo, ampak so zgrajene na efektni moralni poanti. Najboljša Midva z Gerškovnjakom je odkritosrčen obračun z zbirokratizirano vestjo: dvodelna kompozicija je zanimiva, poanta pa nekoliko oslABLJENA, ker se trije motivi, ki se v črtici prepletajo, ne zlijejo dovolj organsko in učinkovito. Kostja je topel, s humanim apelom oplemeniten, vendar zavoljo pisateljve čustvene gostobesednosti nekoliko sentimentalen spomin na mladega, padlega partizana, ki se je razjokal, ko je podrl prvega sovražnika. Skica iz partizanske ordinacije Saj ne bo nič hudega sprva z memoarno-reportažnimi, kasneje pa s krepkejšimi pisateljskimi prijemi ustvarja razpoloženje in izriše rahlo silhueto bežnega erotičnega doživljaja.

Norost, Od jutra do večera ter Petkilski som in vznemirjena vest so avtobiografske ali vsaj v prvi osebi napisane psihološko-moralne študije. Najboljša novela v tej skupini Norost je spomin na mladostne vzore in boje, v katerega bi lahko kanila kaplja bridke ironije. Partizanska zgodba Od jutra do večera je izredno iskrena izpoved moralnega delikta nad tovarišem-ranjenecem, vendar se konflikt nekoliko porazgubi v slabo urejeni, prenatrpani snovi in številnih meditacijah. Sicer pa je tudi sam junak takšen, da se ne more ostreje spoprijeti s svojo vestjo. To je tipičen predstavnik Godinovega sveta: plemenit, iskren, občutljiv in moralno opredeljen, po drugi plati pa pasiven, slaboten in prehitro sprijaznjen s svojim ravnanjem. Značilno je njegovo opravičilo: »Da, čas je še pred nama obema z Rekom in čas bo opravil svoje.« Idilični Petkilski som je razpoloženjska, nezahtevno napisana zgodba z nekaterimi lepimi liričnimi detajli, v katerih se skoraj docela skrijejo po tekstu posejane rahle družbeno kritične osti.

S širšimi epskimi zamahi so zasnovane štiri zgodbe. Trideset dni v vasici miru je krhka in neurejena ljubezenska epizoda iz vojnih dni in najslabši tekst v knjigi. Zaokrožena, dodelana in idejno učinkovito poantirana je novela Kaj je Jeruminici žal. Stara prekmurska ženica, ki se mora ven in ven obtoževati pregrehe nad ubogim hlapčičem, sodi med najboljše Godinove portrete, njena zgodba pa bi zaslužila podrobno, samostojno obdelavo. V noveli, ki je zbirki posodila naslov, je največ dogajanja, vendar je Godina fabulistično nemoč izpričal z nerodno motivacijo zapleta. Zanimiva postava v tej noveli je predvsem ljubosumni Peter in značilno je, da se je Godina kolikor se je le dalo izognil ravno njegovi protislovij polni naravi. Ob psihološko globlje zastavljenem Petrovem liku bi lahko mirne duše izostal humani zdravniki alias avtor, ki zdaj vsem skupaj podeli odvezo; Peter bi znal opraviti sam s seboj in svojo vestjo. Čreta je v knjigi najboljši tekst. Godina se je v tej nenavadni zgodbi suvereno spoprijel z elementarnim življenjem in najgloblje prodril v skrivnostne labirinte njegove dialektike. Slabo je osvetlil Bencikov lik, predvsem pa bi bil dolžan do kraja izpeljati in razjasniti odnos Zefe do zakonolomnega moža, saj se je s tem, da se je po njegovi smrti enako pregrešila, njena moralna pozicija docela spremenila. Z družbenim ozadjem Godina pravzaprav ni vedel kaj početi in ga je uporabil zgolj za motivacijo moralnega konflikta.

Takšen je torej Ferdo Godina v svojih novih novelističnih tekstih:

prizadevan raziskovalec človekove notranjosti in morale, vernik dobrote in poštenosti, vztrajen znanilec človečnosti, zamišljen izpovedovalec tihih bolečin, lirični slikar prekmurske ravnine, nežen, čustven, topel,

hkrati pa nekoliko začuden in premalo vznemirjen nad vijugami in vzpetinami človeških poti, premalo radoveden v človekovi bližini, preveč preprost za to nepreprosto življenje, zaupljiv in prizanesljiv in prehitro zadovoljen z napisano besedo. To ga ovira, da ne more svoje človeško lepe snovi izoblikovati v večje in kompaktnjše umetniške organizme.

Mitja Mejak

DANTE, NOVO ŽIVLJENJE

V letu 1292 in 1295 je osemindvajsetletni Dante zbral enaintrideset pesmi (petindvajset sonetov, štiri kancone, eno balado in eno stanco), ki mu jih je navdihnili ljubezen do Beatrice in ki jih je zlagal že od svojega osemnajstega leta, jih s pomočjo komentarja v prozi povezal v celoto in poslal v svet pod naslovom: »*Vita nuova* — Čudežno življenje«.

Ljubljena Beatrice je tedaj že tri leta v grobu, a Dante je še vedno ves prevzet od spominov nanjo. Še več. Zdi se mu, da so se mu šele sedaj, ko je vse vsakdanje in prigodno zabrisal čas, odprle oči za njeno pravo podobo. Beatrice je zanj prelestno bitje angelske lepote, ki je prišla na svet samo zato, da bi ljudje videli čudež božji. Na zemlji se je pomudila le kratek hip, saj tu ni imela kaj početi. Umrla je in posihmal živi v nebesih, kjer ji je Gospod odkazal prostor ob svoji materi, živi pa tudi v srcu poeta, ki jo je ljubil in jo zdaj žalosten objokuje.

Zunanji dogodki, okoli katerih Dante v »*Viti nuovi*« plete zgodbo svoje mladostne ljubezni, so v grobem naslednji: Devet let mu je, ko njegove oči